

Анотації

Статтю присвячено розгляду окремих питань інституту індивідуальної відповідальності у міжнародному праві, зокрема, про суб'єктів відповідальності у міжнародному праві; про розвиток принципу індивідуальної відповідальності у міжнародному праві; про реалізацію принципу індивідуальної відповідальності у діяльності окремих міжнародних судових установ, у першу чергу, Міжнародного кримінального суду.

Статья посвящена рассмотрению отдельных вопросов института индивидуальной ответственности в международном праве, в частности о субъектах ответственности в международном праве; о развитии принципа индивидуальной ответственности в международном праве; о реализации принципа индивидуальной ответственности в деятельности некоторых международных судебных органов, в первую очередь Международного уголовного суда.

The article deals with examination of some questions dedicated to the individual responsibility in international criminal law institute. Among them are questions: about subjects of responsibility in international law; about the principle of the individual responsibility in international law origin and progress; about the principle of individual responsibility in international law realization by some international legal organs, especially by International criminal court.

УДК 343.985:351.74(4+73)

В. В. ШЕНДРИК,

кандидат юридичних наук,

начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності

Навчально-науковий інститут підготовки фахівців кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Вивчення міжнародного досвіду зарубіжних країн – як позитивного, так і негативного – у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства завжди привертало до себе увагу вчених і практичних працівників. Це цілком природно, адже дає змогу скористатися вже існуючими позитивними напрацюваннями закордонних колег у вирішенні наявних проблемних питань або удосконаленні певної галузі роботи, в тому числі і в правоохоронній діяльності. Крім цього, ті суб'єкти, які запозичують такий досвід, можуть без значної витрати часу і матеріальних ресурсів досягти бажаних результатів у найкоротший термін [1, с. 152–153].

На наш погляд, вивчаючи іноземний досвід правоохоронних органів стосовно отримання оперативно-розшукової інформації, потрібно виділити найбільш ефективні й сучасні способи одержання такої

інформації, котрі, у свою чергу, можуть бути використані оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України у практичній діяльності.

Окремі аспекти міжнародного досвіду використання різних служб поліції оперативними підрозділами для отримання оперативної інформації вивчали К. В. Антонов, О. М. Бандурка, О. Ф. Долженков, Е. О. Дідоренко, Є. О. Желєзов, В. П. Захаров, В. А. Некрасов, В. П. Сапальов, О. П. Снігер'єв, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, М. М. Перепелиця, І. В. Сервецький, І. П. Козаченко, І. І. Шинкаренко, І. Р. Шинкаренко, Н. Є. Філіпенко та ін. Однак у їх працях недостатньо розглянуті питання, присвячені міжнародному досвіду отримання оперативно-розшукової інформації за допомогою різних служб поліції у наш час, що обумовлює **актуальність** обраної нами теми.

Слід визначити, що одним із способів виявлення оперативно-розшукової інформації поліцейськими за кордоном є використання взаємодії з іншими поліцейськими службами. Так, у США для пошуку розвідувальних відомостей активно використовується допомога патрульної служби поліції, до завдань якої входять щоденний збір і звітування про будь-які події в районі проживання або діяльність відомих лідерів злочинних організацій.

Необхідно зазначити, що американська поліція має великий арсенал методів використання патрульної служби для отримання оперативно-розшукової інформації. Найбільш ефективними методами є:

1. Спостереження патрульних підрозділів, у зоні яких проживають чи працюють злочинці, за їх діяльністю з занесенням отриманих відомостей (навіть номерів автомобілів) до спеціальної уніфікованої форми. Таким способом можна безперервно або періодично вести спостереження за певною територією та не виділяти для цього спеціального оперативного працівника. Крім того, використання піших або моторизованих патрулів забезпечує конспіративність спостереження.

2. Збір детальної інформації про діяльність різних осіб або організацій поліцейськими, які патрулюють зони, що становлять інтерес для поліції. Усі отримані дані патрульні доповідають у письмовому вигляді за встановленою стандартною формою.

3. Обмін інформацією між патрульними під час змінного інструктажу [2, с. 21–23].

Збиранням оперативно-розшукової інформації займається навіть дорожня служба поліції. Так, наприклад, у США під час зупинки водіїв працівник згаданої служби звертає увагу не тільки на документи особи, котра керує автомобілем, і сам автомобіль, але й на факт наявності у ньому зброї, в тому числі і тієї, носіння якої дозволено законами штату. Після цього у своїй записній книзі (де кожний лист є копіркою для наступного) патрульний офіцер фіксує допущені громадянином правопорушення, вид покарання, що накладене на нього, та дані про побачену зброю. Після цього патрульний офіцер

відриває аркуші, на яких відображена вказана інформація, і направляє їх до інформаційного масиву для постановки на певний вид обліку. Також використовуються спеціальні патрулі, що складаються із груп поліцейських у цивільному одязі, які орієнтовані на виявлення інформації про підозрілих осіб та їх діяльність, і направляються до місць із найбільш складною оперативною обстановкою [3, с. 101].

Допомогу патрульної служби поліції у процесі одержання потрібної інформації використовують також у Федеративній Республіці Німеччина. Оперативні підрозділи поліції ФРН використовують допомогу патрульної служби у зв'язку з кількома причинами:

– працівники патрульної служби мають можливість здійснювати активне цілодобове спостереження за об'єктами, що становлять інтерес, а тому оперативним працівникам ФРН рекомендовано надавати патрульним службам поліції інформацію про професійних і потенційних злочинців, розшукуваних осіб, які проживають чи тимчасово зупинилися у цьому районі;

– під час чергування на вулиці, охорони громадського порядку і нагляду за безпекою транспортного руху працівники патрульної служби контактують із людьми, поведінка яких викликає підозру, проте не містить явних ознак злочину. Інформація про цих осіб направляє до кримінальної поліції. Такого роду інформація може бути дуже корисною, коли, наприклад, під час розслідування конкретного злочинного діяння буде встановлено, що зазначені патрульними поліцейськими особи знаходились поблизу місця злочину. Це ж стосується і транспортних засобів, що викликають підозру [4, с. 83].

Крім означеного, оперативним підрозділам поліції Німеччини передає оперативно-розшукову інформацію Федеральне відомство з кримінальних справ і Федеральна прикордонна поліція. До обов'язків працівників цих підрозділів входить збирання і надсилання інформації криміногенного характеру до відповідних поліцейських служб [5].

На наш погляд, співробітникам опера-

тивних підрозділів органів внутрішніх справ України необхідно активізувати роботу щодо залучення патрульно-постової служби міліції до процесу пошуку оперативно-розшукової інформації і подальшого її направлення до відповідних оперативних підрозділів, залежно від компетенції відповідного підрозділу.

У контексті досліджуваної теми слід описати також досвід закордонних поліцейських щодо одержання оперативної інформації за допомогою поліцейської розвідки. Так, поліцією США і Європи були спеціально створені підрозділи поліцейської розвідки, основною функцією яких є отримання оперативно-розшукової інформації про злочинців, їх дії, наміри та предмети, що добуті незаконним шляхом. Щодо цього заслуговує на увагу досвід поліцейських Ізраїлю, які неодноразово доводили свою здатність захопити й обеззброїти «смертників» із вибуховими пристроями, що підтверджує спроможність забезпечити швидке реагування на будь-які злочинні діяння [6, с. 41].

Зазначимо, що розвідувальна служба поліції у США функціонує давно. У цій державі розвідувальна служба отримує оперативно-розшукову інформацію за допомогою легальних і нелегальних методів. До легальних належать:

1) отримання даних, що містяться в документах інших служб поліцейських органів (патрулів, детективів тощо), а також з різних державних установ, газет, журналів, матеріалів засідань урядових органів, судових процесів та безпосередньо від населення;

2) використання оперативних працівників – професіоналів і спеціалістів – найбільш ефективний легальний метод. Таких працівників називають «розвідниками» або «агентами». Основне їх завдання – пошук відомостей, що вказують на злочинну діяльність на основі аналізу різних джерел, та перевірка агентурних повідомлень тих агентів, надійність яких ще не встановлена або не є високою;

3) залучення працівників інших підрозділів поліції, що дає можливість використовувати інформаційний масив усіх під-

розділів відомства для пошуку розвідувальних даних.

Слід відзначити, що в поліції США розроблені спеціальні стандартні форми звітування всіх підрозділів поліції розвідувальній службі: патрульних, детективів, чергових по дільниці тощо [2, с. 18–21].

У Великобританії створено поліцейську розвідку, яка має назву Національної розвідувально-інформаційної служби. Її завдання полягають у тому, щоб:

– якісно зібрати, оцінити, проаналізувати й обробити інформацію про серйозних злочинців;

– вчасно надавати інформацію певним поліцейським органам з метою більш швидкого притягнення до кримінальної відповідальності кримінальних елементів;

– координувати діяльність поліцейських служб, пов'язану з отриманням відомостей [7, с. 107].

У Нідерландах також існує служба кримінальної розвідки. Завдання цієї служби полягає в ефективному збиранні, опрацюванні та постачанні оперативно-розшукової інформації відповідним поліцейським підрозділам. Деякі служби кримінальної розвідки мають право висувати звинувачення на підставі отриманої оперативно-розшукової інформації. Заслуговує на особливу увагу те, що при кожному поліцейському органі створена служба кримінальної розвідки зі своєю інформаційною системою оперативних обліків [8, с. 33–35].

У Німеччині також існує розвідувальна служба поліції, яка входить до складу підрозділів розшуку. Обов'язком цього підрозділу, поряд із проведенням інших оперативно-розшукових заходів, є організація зовнішнього спостереження за певними криміногенними об'єктами та особами, схильними до вчинення злочинів, для запобігання їх учиненню (кримінальна превенція) та з метою захоплення підозрюваних осіб на місці вчинення злочинів. Разом із цим, під час своєї діяльності згадана служба отримує оперативно-розшукову інформацію, яку передає тим оперативним підрозділам, до компетенції яких належать розгляд такої інформації [9, с. 41–42].

Оперативні підрозділи поліції Канади отримують оперативно-розшукову інформацію від служби зі збору відомостей про організовану злочинність. До її складу входять центральні і місцеві бюро, які займаються збиранням, аналізуванням і поширенням інформації. Центральні бюро діють у національному масштабі, а місцеві – в межах провінцій і між провінціями [10, с. 439].

Зазначимо, що останнім часом у зв'язку зі збільшенням кількості користувачів міжнародної комп'ютерної мережі Інтернет і появою в ній інформації криміногенного характеру (скупка і продаж викрадених речей, продаж речей, заборонених в обігу: зброя, наркотики тощо), поліцейські органи зарубіжних країн звернули на це увагу і вжили певних заходів. Так, у США, Німеччині [11, с. 325] і Великобританії [12] створено спеціальні підрозділи комп'ютерної розвідки в мережі Інтернет, які передають одержану оперативно-розшукову інформацію до відповідних оперативних підрозділів для її перевірки і вжиття відповідних заходів.

На нашу думку, практика створення та використання поліцейської розвідки заслуговує на те, щоб нею скористалися і в Україні. Тут доречно буде навести думку російських учених М. Савелія та А. Полежаєва про те, що поняття «розвідка» як спрямовуюча ланка всієї поліцейської діяльності повинна стати девізом роботи у новому столітті [13, с. 41] та складовою частиною діяльності будь-якого поліцейського органу [6, с. 42].

Окрім розвідувальної служби поліції, у США також працює спеціальний підрозділ зі спостереження за ситуацією з дахів будинків. Його завдання полягає в ефективній боротьбі з вуличними злочинами, оскільки злочинці (особливо підлітки) після скоєння кримінального діяння в одному місці розходяться і збираються в іншому. Цей підрозділ тісно контактує з поліцейськими, котрі працюють безпосередньо на вулиці. Якщо працівники спецпідрозділу зі спостереження з дахів будинків одержали важливі відомості, то вони повідомляють про це до підрозділу полі-

ції [7, с. 89].

Також заслуговує на нашу увагу досвід поліції США щодо надсилання оперативно-розшукової інформації від різних служб до оперативних підрозділів за допомогою веб-порталу PoliceOne.com, який був організований у 1999 р. На цьому веб-порталі представлено такі послуги для поліцейських, як:

- безоплатна електронна пошта;
- постійне надсилання новин;
- чати і дошки повідомлень.

У даний час на веб-порталі зареєстровано 65000 поліцейських США із 9000 місцевих поліцейських відділів, котрі завдяки веб-порталу PoliceOne.com вчасно і регулярно отримують важливі відомості, що допомагає зробити дії поліції більш скородинованими і результативними [14].

Окрім цього, не можна не відзначити роль Організації міжнародної кримінальної поліції – Інтерполу у процесі надання оперативно-розшукової інформації поліцейським підрозділам зарубіжних країн, оскільки саме через цього суб'єкта надходить вся означена інформація з інших країн [15, с. 37].

Підбиваючи підсумки щодо міжнародного досвіду використання різних служб поліції для отримання оперативно-розшукової інформації, можна зробити висновок про те, що оперативним підрозділам органів внутрішніх справ України слід скористатися іноземною практикою у таких напрямках:

1) створення відділів кримінальної розвідки, які б обслуговували декілька райвідділів органів внутрішніх справ України (наприклад, два) та займалися пошуком оперативно-розшукової інформації на території райвідділів, за якими вони закріплені;

2) більш активне використання можливостей патрульно-постової служби міліції у процесі отримання оперативної інформації шляхом постійного інформування останніх про те, які відомості становлять інтерес для оперативних підрозділів і які необхідно негайно передати;

3) активізація роботи щодо вчасного надходження оперативно-розшукової інформації від різних служб органів внут-

рішних справ України до оперативних підрозділів шляхом виділення окремого працівника, який би відповідав за цю галузь роботи;

4) створення веб-порталу для працівників органів внутрішніх справ України з такими послугами: безкоштовна електрон-

на пошта, чати і дошки повідомлень, адреси і телефони райвідділів, орієнтування про розшук злочинців, фабули нерозкритих злочинів, – на який працівники інших міськрайвідділів змогли б зайти і залишити інформацію для конкретного адресата.

Література

1. Стащак М. В. Особливості співпраці з інформаторами в зарубіжних країнах / М. В. Стащак // Шляхи розвитку ОРД в сучасних умовах : мат. наук.-практ. конф., 24 жовт. 2008 р. – Х., 2008. – С. 152–156.
2. Голиков Б. К. Управление разведывательной службой полиции США / Б. К. Голиков, А. П. Полежаев. – М. : Академия МВД СССР, 1985. – 83 с.
3. Губанов А. В. Полиция зарубежных стран: организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности / Губанов А. В. – М. : МАЭП, 1999. – 287 с.
4. Сурков К. В. Принципы оперативно-розыскной деятельности и их правовое обеспечение в законодательстве, регламентирующем сыск : моногр. / Сурков К. В. – СПб : СПБ ЮИ МВД, 1996. – 215 с.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.edus.ru/155/read29104.html>.
6. Савелий М. Полицейская разведка в обеспечении безопасности / М. Савелий, А. Полежаев // Профессионал. – 2005. – № 3. – С. 40–43.
7. Смирнов М. П. Зарубежная налоговая и криминальная полиция и их оперативно-розыскная деятельность / Смирнов М. П. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 583 с.
8. Савченко А. В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США : посіб. / А. В. Савченко, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук. – К.: КНТ, 2004. – 59 с.
9. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : моногр. / Погорецький М. А. – Х. : Arcis, ЛТД, 2007. – 576 с.
10. Основы оперативно-розыскной деятельности : учеб. / [под общ. ред. В. Б. Рушайло]. – СПб : Лань, 2000. – 720 с.
11. Овчинский С. С. Оперативно-розыскная информация / Овчинский С. С. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 367 с.
12. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.met.police.uk>.
13. Савелий М. Полицейская разведка США в начале XXI века / М. Савелий, А. Полежаев // Профессионал. – 2005. – № 1 – С. 41–43.
14. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.PoliceOne.com>.
15. Перепелица М. М. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні : моногр. / М. М. Перепелица, О. В. Манжай. – Х. : КП Друкарня № 13, 2008. – 248 с.

Надійшла до редколегії 17.03.2009

Анотації

У статті визначається необхідність вивчення міжнародного досвіду діяльності підрозділів поліції щодо отримання оперативно-розшукової інформації, який може бути використаний оперативними підрозділами МВС у практичній діяльності.

В статье подчеркивается необходимость изучения международного опыта деятельности подразделений полиции в получении оперативно-розыскной информации, который может быть использован оперативными подразделениями МВД.

The article is devoted to studying the international experience of police activities in gathering detective information and its potential use by operational units of the Ministry of Internal Affairs.